

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

Использованная литература:

1. Александрова А. Ю. Изменение туристского геопространства в эпоху всеобщей мобильности // Вестник Московского университета. Серия 5. География. – 2020. – №. 2. – С.
2. Электронды ресурсы <https://kapital.kz/economic/33488/kakuyu-pol-zu-poluchit-kazakhstan-ot-razvitiya-turizma.html>
3. Электронды ресурсы <https://ortcom.kz/ru/novosti/1702009200>
4. Электронды ресурсы <https://24.kz/ru/news/social/item/571342-chto-meshaet-razvitiyu-vnutrennego-turizma-v-kazakhstane>

УДК: 338.23

ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖАҒДАЙДЫ ТҰРАҚТАНДЫРУДЫҢ ТУРИСТІК ИНФРАҚҰРЫЛЫМҒА ӘСЕРІ

Амангелді Әйгерім Амангелдіқызы

aig.amangeldi@gmail.com

Еуразия ұлттық университеті, Экономика факультеті, Туризм кафедрасының 3-курс докторанты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекші – О.Б. Мазбаев

Қоғамның әлеуметтік-экономикалық жүйесі контекстіндегі "тұрақты даму" ұғымы ХХ ғасырда өзектілікке ие болды. Осы уақыт ішінде табиғатпен салыстырмалы түрде жанжалсыз өзара әрекеттесудің ұзақ кезеңінен кейін адамзат өз қызметімен биосфераның табиғи өзін-өзі реттейтін механизмдерін бұзды, бұл табиғи ортаның жаһандық өзгеруіне және өмір сапасының нашарлауына әкелді [1].

Тұрақты даму болашақ ұрпақтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыру мүмкіндігіне нұқсан келтірместен қоғамның қазіргі қажеттіліктерін қанағаттандыратын процесс ретінде анықталады. Бұл ұғым екі негізгі идеяны қамтиды: Қажеттіліктер, әсіресе халықтың аз қамтылған топтарының өмір сүруіне қатысты қажеттіліктер басым деп танылады. Технологияның жай-күйі мен қоғамның ұйымы қойған шектеулер қоршаған ортаның ағымдағы және болашақ қажеттіліктерді қанағаттандыру қабілетін шектейтін факторлар ретінде ескеріледі.

Туризм әлемдік экономикада басым күшке айналды, миллиондаған адамдар демалыс, бизнес және мәдени демалыс үшін саяхаттайды. Бұл сала экономикалық пайда әкелсе де, қоршаған ортаға, әлеуметтік құрылымдарға және жергілікті экономикаға үлкен қиындықтар туғызады [2]. Туризм саласындағы экономикалық тиімділік белгілі бір уақыт кезеңінде өндірістік ресурстарды оңтайлы пайдалану дәрежесін көрсетеді. Бұл тиімділікті бағалау аймақтағы туристік қызмет деңгейіне, елдегі туристік қызметті ұйымдастыруға және туристік фирмалар жұмысының тиімділігіне байланысты.

Туризмнің экономикалық тиімділігінің негізгі көрсеткіштеріне мыналар жатады:

1. Кірістер мен шығыстарды ұтымды бөлу: туристік қызмет халықтың әртүрлі топтарын қамтиды, бұл жергілікті тұрғындар арасында табыстың біркелкі бөлінуіне ықпал етеді.

2. Пайдалы секторларды дамытуды ынталандыру: Туризм Қонақ үй, көлік қызметтері, ақпараттық және экскурсиялық қызмет сияқты пайдалы салаларды жандандырады.

3. Қолма-қол ақша ағыны: Туризм жергілікті экономиканы әртараптандыруға ықпал ете отырып, аймаққа қаржылық ағындарды тартады. Бұл қаражат туристік ұйымдарға, тауарларға және қызметтерге инвестицияланады, бұл ілесіп салалардың дамуын ынталандырады.

4. Инфрақұрылымды жаңғырту: туризмді дамыту медиа, коммуналдық және көлік сияқты жергілікті инфрақұрылымды жаңғырту және жақсарту процестерін жандандырады.

5. Туризмнің әлеуметтік тиімділігі халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасымен анықталады және туристік және рекреациялық индустриялардың тиімділігіне байланысты.

Туризмнің әлеуметтік тиімділігінің негізгі көрсеткіштеріне мыналар жатады [2]:

1. Халықтың әл-ауқатын жақсарту: туристік аймақтардағы өмір сүру деңгейінің өсуі.
2. Рекреациялық нысандарды құру және жақсарту: туристер ғана емес, жергілікті тұрғындар да сұранысқа ие нысандар.
3. Табиғат пен мәдени мұраны сақтауды қолдау: туристік және тарихи көрікті жерлерді сақтауға бағытталған бастамалар.
4. Бос жерлерді тиімді пайдалану: пайдаланылмаған жерлерді айналымға тарту.
5. Білікті жұмыс күшін дамыту: білікті кадрларды қалыптастыру және жаңа жұмыс орындарын құру.
6. Мәдени байытуды ынталандыру: туризмнің мәдени байытуға әсері және көршілес аймақтармен байланысты нығайту.

Туризмнің қоршаған ортаға әсері: тұрақты туризмнің маңызды компоненттерінің бірі-экологиялық аспектілерді ескеру. Туристік компаниялар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары табиғи ортаға теріс әсерді азайта отырып, экотуризм принциптерін ұстануы керек. Бұған ластануды бақылау, табиғи ресурстарды тұрақты пайдалану, қорық аймақтарын құру және қалдықтарды басқарудың тиімді жүйелерін енгізу кіреді [3].

Туризм көбінесе табиғи экожүйелерге ауыртпалық түсіреді, тіршілік ету ортасының деградациясына, ластануына және биоәртүрліліктің жоғалуына ықпал етеді. Көлік пен инфрақұрылымның дамуына байланысты көміртегі ізі климаттың өзгеруін одан әрі күшейтеді. Тұрақты туризм тәжірибесі экологиялық таза қонақүйлерді жылжыту, жабайы табиғатты жауапты бақылау және жаңартылатын энергия көздерін пайдалану арқылы осы жағымсыз әсерлерді азайтуға бағытталған [5].

Туризм саласының инфрақұрылымының пайда болуы мен дамуына экономиканың әлеуметтік саласының экономикалық қатынастары әсер етті, даму ішінара өздігінен жүрді, содан кейін нормативтік актілермен реттеу әсер етті. Елдерде мұндай нормативтік құжаттар қолда бар жобалармен, тұжырымдамалармен және бағдарламалармен сәйкесінше қалыптаса бастады.

1-кесте. Туристік инфрақұрылымды өңірлік әлеуметтік-экономикалық жүйе ретінде дамытуға әсер ететін факторлар [4]

Оң әсер ететін факторлар	Теріс әсер ететін факторлар
<ul style="list-style-type: none"> * Тұрақты және ашық саясат және экономика * Қоғамдық байлық пен халықтың табысының өсуі; * Жұмыс уақытын қысқарту және бос уақытты көбейту; * Көлікті, коммуникация құралдарын және ақпараттық технологияларды дамыту; * Урбанизацияны күшейту; * Зияткерлік қоғам құру; * Туризм индустриясын дамытуға ұлттық және шетелдік инвестицияларды ынталандыру; * елдің әлемдік туристік нарықтағы позициясын нығайту; * Салықтық, валюталық, кедендік, шекаралық және реттеудің басқа да нысандарын оңайлату және үйлестіру; * Жеңілдіктер беру арқылы балаларға, жастарға, қарттарға, 	<ul style="list-style-type: none"> * Шиеленісті халықаралық қатынастар; * Тұрақсыз саясат және жабық экономика; * Экономиканың тоқырауы және халықтың әл-ауқатының төмендеуі * Реттелмеген туристік ресурстар; * Дамымаған Туризм индустриясы; * Мәдени-тарихи және мәдени мұра мен қоршаған ортаны ұтымсыз пайдалану; * Халықтың табысының төмен деңгейі және бос уақыттың болмауы; * Қоршаған ортаның ластануы және экологиялық қауіп; * Қоғамның интеллектуализациясындағы туризмнің ролін жете бағаламау; * Туризм индустриясын тегіс және әлемдік стандарттарға дамытуды инвестициялаудың тиімді

мүгедектерге және аз қамтылған отбасыларға туризмді ынталандыру; * Басым туристік қызмет индустриясын дамытуға жәрдемдесу.	ынталандыруларының болмауы; * Бюджетті толтырудағы туристік бизнестің рөлін жете бағаламау.
---	--

Сонымен қатар, ел ішіндегі туризмге қатысты тұтыну 2021 жылы номиналды мәнде 40,1% - ға ұлғайды және 1131 млрд.теңгені (2020 жылы 807,2 млрд. теңге) құрады, оның ішінде бизнес-сапарларға 344,4 млрд. теңге келеді.

Ел ішіндегі туризмге қатысты шығыстар 2020 жылы 568,9 млрд. теңгеден 2021 жылы 786,4 млрд. теңгеге дейін ұлғайды. Оның ішінде келу туризміне қатысты шығыстар 2021 жылы 324,5 млрд. теңгені, ішкі туризмге қатысты шығыстар – 461,9 млрд. теңгені (2020 жылы тиісінше 233,1 млрд. теңге және 335,8 млрд. теңге) құрады [6].

Рисунок 1

Расходы, относящиеся к туризму внутри страны

млн. тенге

Сурет 1. Ел ішіндегі туризмге қатысты шығындар [6]

2021 жылы резиденттерге келушілердің шығыстары басым, олардың үлесі Ел ішіндегі туристік тұтынудың жалпы көлемінде 58,7% құрады (резидент посетстерге келушілер шығыстарының үлесі тиісінше 41,3% құрады).

Қорытындылай келе, ел ішіндегі туризм дамуы әлеуметтік-экономикалық бағытқа қатты әсер ететіні маңызды. Экологиялық, әлеуметтік және экономикалық аспектілерді тану және оларға назар аудару арқылы мүдделі тараптар неғұрлым тұрақты және жауапты туристік секторды құру үшін бірлесіп жұмыс істей алады. Бұл мақалада экономикалық өсудің инфрақұрылымға әсері және әлеуметтік жауапкершілікпен тепе-теңдігінің маңыздылығын көрсете отырып, туризмді зерттеудің әртүрлі аспектілері қарастырылды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Батлер, Р.В. (1993). Туризм, окружающая среда и устойчивое развитие. Охрана окружающей среды, 20(3), 201–209.
2. Гесслинг С., Скотт Д. и Холл К.М. (2013). Туризм и вода: взаимодействие и воздействие. Публикации просмотра каналов.
3. Хани, М. (2008). Экотуризм и устойчивое развитие: кому принадлежит рай? Остров Пресс.
4. Люнг, Х.У., и Ли, У. (2019). Экономические последствия развития туризма на разных этапах экономического развития. Управление туризмом, 70, 368–379.
5. Всемирная туристская организация (ЮНВТО). (2019). Туризм и рабочие места: лучшее будущее для всех. URL: <https://www.unwto.org/tourism-jobs-a-better-future-for-all>

УДК 338.486

АЛМАТЫ АЙМАҒЫНДА ТУРИЗМДІ ДАМУДЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСЫМДЫҚТАРЫ

Амангелді Аида

ai.amangeldi@mok.kz

Халықаралық білім беру корпорациясының «Туризм» білім беру бағдарламасының
екінші курс студенті, Алматы, Қазақстан
Ғылыми жетекші – Рустемова А.Т.

Қазіргі таңда елімізде туризмді дамыту – мемлекеттік саясаттың басым бағыттарының біріне айналып отыр. Туризмді дамыту арқылы Қазақстанның экономикалық жағдайын жақсартып, бірқатар әлеуметтік мәселелерді шешуге болатыны да белгілі. Қазақстанда туризмді дамыту үшін барлық қажетті мәдени, тарихи, географиялық және климаттық жағдайлар жеткілікті. Бұл жағдайларды есепке ала отырып, мемлекет тарапынан қаржылай көмек көрсету арқылы басты қадамдарымызды жасай аламыз.

Табиғи ресурстарды ұтымды және ұқыпты пайдалану республикада туризмнің барлық дерлік түрлерінің дамуына ықпал етеді. Бүгінгі таңда Қазақстанда тау шаңғысы, курорттық-рекреациялық, сауықтыру-емдеу, экологиялық туризм перспективалы бағыттары қарқынды даму барысында. Сонымен қатар, елде тек демалу үшін ғана емес, сонымен бірге тұру үшін де экологиялық қауіпсіз орындар жоқ, өйткені адамдар көбінесе экологиялық ортаны қиын жағдайға жеткізеді.

Қазіргі уақытта туризм бизнестің әлемдегі ең табысты түрлерінің бірі болып табылады. Әлемдік капиталдың шамамен 7 %-ын пайдалана отырып, туризм мұнай және мұнай өнімдерін, автокөліктерді экспорттаудан кейін үшінші орынды иеленді. БҰҰ Бүкіләлемдік туристік ұйымының (бұдан әрі – UNWTO) бағалауы бойынша 2030 жылға қарай танымал қалалардағы әйгілі курорттарға және тарих пен мәдениет ескерткіштеріне шамамен 1,8 млрд. адам барады деп күтілуде, қонақүй-туристік көрсетілетін қызметтерден түсетін табыс шамамен 2 трлн. АҚШ долл. құрайтын болады, туризм саласында 550 млн. жұмыс орындары ашылады. Іскерлік туризм индустриясы (MICE) қазіргі ұғымда экономиканың ең перспективалы секторларының біріне айналды. Бүгінгі күні шетелдік ірі компаниялар іскерлік сапарларға жылына шамамен 2 трлн. АҚШ долл. жұмсайды, бұл жалпы шығындардың ішінде кадрлық қамтамасыз ету, салық, жалға алу, IT және байланыс салаларына жұмсалатын шығындардан кейінгі басты бөлігі.

Тоқталып өтетін тағы бір тақырып, еліміздің мәдени мұрасы мен қонақжайлылық жағдайы. Туризм саласы еліміздің мәдени және тарихи мұраларын сақтауға көптен үлесін қосады. Еліміздің қонақжайлылығына тамсану мақсатында саяхаттайтын туристтар үшін бұл аса маңызды еліктіретін себептердің бірі.

Алматы облысындағы демалыс - бұл жарқын эмоцияларға, ұмытылмас сәттерге және релаксацияның жаңа қырларын ашуға мүмкіндік беретін қызықты нәрсе болып келеді.

Бірегей және тарихи маңызы бар көрікті жерлерінің арқасында Алматы облысы жылдан жылға туристерді тартуда. Әсіресе, Іле-Алатау, Шарын, Көлсай көлдері сияқты мемлекеттік ұлттық табиғи саябақтарда, сондай-ақ Қапшағай су қоймасы, Балқаш көлі, Таңбалы қорық-мұражайы, Талхиз және Алматы қалаларында туристік әлеует зор Алматы тау кластері.

Оның үстіне қазақстандықтар ел ішіндегі демалыстарды, соның ішінде Алматы облысының көрікті жерлерін аралауды көбірек таңдайды. Бүкіл әлемде цифрлық индустрияның дамуымен бұл орындарға қызығушылық тек жергілікті тұрғындардың ғана емес, сонымен қатар шетелдік туристер арасында да артып келеді.